

OVER HET ONTSTAAN VAN DE CHRISTELIJKE MUTUALITEIT EN DE VOLKSBOND
TE OOSTENDE

EEN SOCIAAL VERHAAL (slot)

door Lionel DEWULF

De maatschappijen van Onderlinge Bijstand

De mutualiteit of de maatschappij van onderlinge bijstand (M.O.B.) zoals deze werd genoemd, had een eeuw terug een andere inhoud dan vandaag en het begrip "ziekterisico" een veel somberder lading dan nu.

Voor de arbeider die na 13 uur zwaar werk 1 frank loon verdiende, was de grootste bekommernis zijn kinderen op het einde van de week nog wat eten te kunnen geven. Van hem kon niet verwacht worden dat hij nog wat aan de kant legde voor slechte tijden. Viel hij ziek, dan had zijn gezin niet meer de minste middelen van bestaan. In het beste geval sprongen de burens of een paar werkmakkers bij. Maar zij konden met hun schamel loon niet voldoende steun bieden.

Toch lag precies deze wederzijdse hulp aan de oorsprong van de 19e eeuwse ziekenkassen. Men noemde ze "Maatschappijen van Onderlinge Bijstand" ("Sociétés mutualistes") (1).

Het moet - alle verhoudingen in acht genomen - even aanlokkelijk geweest zijn een M.O.B. op te richten als vandaag een V.Z.W. Men richt een V.Z.W. op en na enkele jaren hoort men er niets meer van. Zo bestonden rond de eeuwwisseling in de stad Brugge alleen al een 50-tal maatschappijen van onderlinge bijstand die een uitgesproken katholiek karakter hadden (2).

Ook in Oostende duikt in 1887 de naam op van de "Werkmansbond" en in 1891 "De Jonge Werklieden", beiden van katholieke inspiratie (3). Ook in de schoot van de Prins Boudewijnskring en het Karel de Goede Genootschap, waarvan hoger sprake in het socialistisch pamflet, fungeerde een bond van onderlinge bijstand. De laatste stond onder leiding van de sociaalvoelende dokter SNOECK, die trouwens door Broederliefde als dokter zou "aangenomen" worden.

Merkwaardig is dat in Oostende slechts 2 M.O.B. erkend werden, nl. de M.O.B. van de ambtenaren van de stad Oostende (erkend bij K.B. van 29-11-1864 verschenen in B.S. van 5-12-1865) en "De Werklieden" (K.B. van 16-5-1883 in B.S. 20-5-1883).

Op 3 april werd namelijk een wet uitgevaardigd die voor de maatschappijen rechtspersoonlijkheid voorzag. De wettelijke erkenning hield voor de ziekenfondsen administratieve voordelen in, en bood meer mogelijkheden voor het verwerven van inkomsten.

Daartoe moesten de maatschappijen hun doel en werking nauwkeurig in statuten vastleggen. Maar de staat en de gemeentelijke overheid eisten in ruil toezicht op de rekeningen, de leden en het bestuur. De meeste maatschappijen stonden wantrouwig tegenover deze controle en vroegen geen wettelijke erkenning aan.

Het 15 puntenprogramma van het Comité van Sociale Werken bleef niet zonder gevolg.

De pastoor van Stene, E.H. Lodewijk LAWAISSSE neemt in 1894 een (nieuw) initiatief om in zijn parochie (lees : gemeente) een officiële M.O.B. op te richten.

En Paster PYPE richt in 1894 liefst 3 maatschappijen op :

- een verzekering tegen ongevallen op zee
- een spaarkas
- een pensioenkas

Zowel de M.O.B. "Troost in Nood" van Stene als de pensioenkas van Paster PYPE zullen aansluiting zoeken bij het naderhand in 1903 opgerichte Verbond der Katholieke Maatschappijen van Onderlinge Bijstand en Lijfrentekassen van het arrondissement Oostende.

In de "Gazette van Brugge en der Provincie West-Vlaenderen" dd. 11-4-84 was reeds een oproep verschenen aan de leden van de burgerij om "erelid" te worden van de maatschappijen van onderlinge bijstand, omdat de werklieden het kennelijk niet alleen aan konden (zij zagen niet altijd het nut er van in, en wanneer ze werk hadden, waren er problemen met de regelmatige bijdragen, wanbeheer ten gevolge van ongeschooldheid, enz.).

Dat was wel een nieuw geluid. Tot dan was de M.O.B. meestal beperkt gebleven tot voornamelijk ambachtslieden, en handarbeiders van een wijk, een fabriek of eenzelfde beroepstak.

De ereleden spelen hun rol in de ontwikkeling van de maatschappijen van onderlinge bijstand. Vaak stellen sociale werkers, advocaten, priesters, notarissen, geneesheren, en op de buiten de kasteelheren, zich aan het hoofd van een Onderlinge Bijstand.

In hetzelfde jaar 1894 was ook op 23 juni een nieuwe wet tot stand gekomen die staatssubsidies voorzag voor mutualiteiten die rechtspersoonlijkheid aanvraagden. De remmende overheidscontrole die in de wet van 1851 ingebouwd was, werd opgeheven (4). Zelfstandig beheer zonder officiële inmenging werd verzekerd. Maar ook de geestesgesteldheid was veranderd : "La prévoyance et non la bienfaisance sera désormais la base de l'oeuvre de la mutualité".

Ook in Oostende waren de gunstige voorwaarden voorhanden om een maatschappij van onderlinge bijstand van christelijke inspiratie te laten erkennen door de overheid. Toch moesten er zich eerst een paar politieke schokken voordoen. Daarom een kleine uitwijding over een boeiende episode in onze lokale politieke geschiedenis.

Katholieke doorbraak in de politiek

In 1894 werden er voor het eerst parlementaire verkiezingen gehouden volgens het algemeen meervoudig stemrecht (cfr. Daensverkiezing).

In Oostende hadden de liberalen de verkiezingen gewonnen in 1892 zowel voor Kamer en Senaat. De katholieken hadden geen enkel mandaat (ook niet in de gemeenteraad of provincieraad wat het kanton Oostende betreft).

De katholieken zagen een kans met de nieuwe kieswet hun stemmenaantal op te drijven vooral op het platteland, waar ze de meeste aanhang kenden. Er werd gewikt en gewogen. In die tijd was de invloed van de clerus bij de opstelling van de katholieke lijsten zeer groot.

E.H. Victor LANSSEN, toen coadjutor van de Deken, kreeg in 1878 van Bisschop FAICT de opdracht het centraal kieskomitee te Oostende en de plaatselijke comités in elke gemeente van het arrondissement te hervormen. Nadat hij in 1891 tot pastoor van Leffinge was benoemd, bleef hij zijn politieke opdracht uitoefenen.

Hij stelde Jules CARBON voor, een 27-jarige advocaat en voorzitter van de Sprekersbond als lijststaanvoerder voor de Kamer, maar hij weigerde. Na 2 maanden aandringen aanvaardde hij kandidaat te zijn onder uitdrukkelijk beding te streven naar een oplossing van de sociale kwestie, niet in het wilde weg, maar met medewerking van de staat en steun van de Kerk, en voor alles door middel van beroepsorganisaties (5).

De katholieken haalden een ruime meerderheid (64 %). Jules CARBON werd met klank verkozen. Geen enkele liberale kandidaat werd verkozen. Dit was de aanleiding voor de liberalen om arbeiders aan te trekken en het Werkersverbond "Help U Zelf" (later mutualiteit) op te richten (6).

In 1895 waren er tussentijdse verkiezingen na de dood van de beloftevolle en amper 28-jarige volksvertegenwoordiger Jules CARBON.

Omdat de Daensisten opkwamen met Hector PLANCQAERT besloot de Cercle Catholique haar kopman, de uiterst conservatieve DEROO te vervangen door Paul CARBON, broer van de overleden volksvertegenwoordiger die even in de gunst van het volk stond.

De verkiezingsuitslag van 28 juli 1895 was een succes voor de Oostendse Daensisten : zij behaalden in het kanton Oostende 21,8 % van de stemmen, de liberalen 24,8 %, de socialisten 17 % en de katholieken 36,3 % (7). De socialisten waren voor de eerste maal opgekomen en haalden samen met de Daensisten méér stemmen dan de katholieken.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van november 1895 leden de katholieken opnieuw een nederlaag. En dat was voor historicus pater SCHOLL de aanleiding om de Volksbond op te richten.

De Volksbond

Op 15 maart 1896 hebben 12 mensen de Volksbond gesticht in café "t Bronzen Peerd" bij CREPIN in de Weststraat nr. 50 (nu A. Buylstraat), lokaal van de Cercle Catholique, dat 1 jaar later zou aangekocht worden door Albert BOUCHERY (8).

Bij het inhuldigingsfeest van 12 april waren er reeds 125 leden. Voorzitter werd Leonard SPILLIAERT (die samen met o.a. Aimé SMISSAERT het initiatief genomen had). Leonard was de vader van de kunstschilder Leon SPILLIAERT en zelf haarkapper, parfumeur en leverancier van het Hof. Aimé was de vader van Emiel SMISSAERT, drukker en bestendig afgevaardigde.

Een jaar later was de vereniging al zo sterk dat zij het lokaal "Rhetorica", de oude zetel van de Entente der liberale verenigingen in pacht kon nemen (9).

De Volksbond had een dubbel doel : enerzijds de kleine burgers en arbeiders opstellen tegen het politieke monopolie van de conservatieve burgerij en anderzijds verhinderen dat de arbeiders naar het socialisme overgingen (Het gevaar van het Daensisme was geweken, nu de christen democraten werden opgevangen in de schoot van de Volksbond en er geen prominente Oostendenaars op de lijsten stonden).

De Volksbond overkoepelde zowel studiekringen als vermaakafdelingen zoals toneelgroepen (De Zeesterre), als turngroep (Willen is Kunnen dat uit een "knokploeg" is ontstaan), vakverenigingen als mutualiteit (10).

Onder de stichters van de Volksbond werden tevens de oprichters gevonden van de Maatschappij van Onderlinge Bijstand wiens erkenning zou aangevraagd worden en in wier schoot tenslotte alle gelovige werknemers zich zouden (moeten) aansluiten. Het waren opnieuw handelaars en kleine patroons die de nieuwe maatschappij oprichtten. Het voorlopig bestuur van de M.O.B. die de naam droeg "Spaarzaamheid en Broederliefde" zou in november 1896 in een algemene vergadering bevestigd worden, waarop eveneens de statuten werden goedgekeurd. Deze historische vergadering ging andermaal door in de Broederschool in de Constantinopelstraat (11), precies de plaats waar de uitbetalingslokalen van de hedendaagse Broederliefde zullen gevestigd worden.

Het dagelijks bestuur zag er de eerste jaren als volgt uit - althans volgens de nota's van Karel GOETGHEBEUR die het vernomen heeft van de pioniers zelf

- Karel DUBOIS, Voorzitter
- Leonard SPILLIAERT, ondervoorzitter (12)
- Alfons ELLEBOUDT, schrijver (13)
- Pieter VANDEWEGHE, penningmeester (14)
- E.H. Remi ROORYCK, proost (15)

Alhoewel in principe alleen werknemers tot een bepaalde leeftijd konden toetreden, moeten wij de arbeiders met een loupe zoeken in het bestuur. De adviserende geneesheer (avant la lettre) werd dokter SNOECK.

De M.O.B. Spaarzaamheid en Broederliefde zou bij K.B. van 14-2-1897 erkend worden (B.S. 3-3-1897). In de Nederlandse tekst staat verkeerdelijk 1896 vermeld.

Op 3 november 1902 wordt dan "Het Verbond der Katholieke Maatschappijen van Onderlingen Bijstand en Lijfrentekassen van het Arrondissement Oostende en Aanpalende Gemeenten" opgericht en bekrachtigd bij K.B. van 20 februari 1903. De statuten vermelden dat de zetel van het verbond gevestigd is te Oostende, in het lokaal van "den Katholieken Volksbond", Christinastraat (16).

De Volksbond groeide ook uit tot een politieke macht en het kwam herhaaldelijk tot spanningen met de conservatieve Cercle Catholique. Met het oog op de wetgevende verkiezingen van 1906 kwam het tot een krachtmeting.

Om orde op zaken te stellen, benoemde de bisschop WAFFELAERT, onder druk van Minister van Staat Charles WOESTE, Louis COLENS, zoon van de franstalige bourgeoisie en onderpastoor van SS Petrus en Paulusparochie tot eerste officiële proost. De progressieve maar ook frivole SPILLIAERT moest zich terugtrekken als lijststaanvoerder van de Katholieken en J. VAN DER HEYDE zou de kopman worden en ook verkozen worden (17).

Proost COLENS zou zich meer en meer als een echte bestuurder van Maatschappelijke Werken laten gelden, zoals trouwens zijn officiële titel luidde. Met hart en ziel zou hij zich inwerken, zoveel mogelijk werknemers in het bestuur betrekken en begrip opbrengen voor de Vlaamse zaak. Hij lanceerde de leuze : Voor het Volk en Door het Volk.

Bij zijn benoeming in 1922 tot geestelijke raadgever van het nationale A.C.W. zou hij in de betrokken kringen te Brussel onthaald worden als een "travailleust" (18). WOESTE had zich duidelijk misrekend.

In 1910 werd zoals gezegd Karel GOETGHEBEUR aangeworven en kwam een algemeen secretariaat tot stand.

In 1913 verhuisde de organisatie naar de nieuwe lokalen, gebouwd door de zorgen van deken CAMERLYNCK in de Stockholmstraat (thans Dr. L. Colensstraat). Tijdens de eerste wereldoorlog werd dit gebouw herschapen in een volkskeuken waar dagelijks 1.000 à 1.200 noenmalen werden verstrekt.

Broederliefde adopteert en fusioneert

Op de bestuursvergadering van 19 april 1914 wordt beslist dat de leden van de Onderlinge Bijstand van Stene mogen overkomen naar Broederliefde zonder 6 maanden te moeten wachten om van de voordelen te kunnen genieten. Ook zouden de inwoners van Zandvoorde die wensen lid te worden aanvaard kunnen worden. Daartoe wordt een bureel geopend op de Conterdam bij bestuurslid en bode (toen knape genoemd) August STEMGEE. Later zou ook het Sas Slijkens deel uitmaken van het werkveld van Broederliefde.

Intussen was op 18-12-1910 een M.O.B. voor vrouwen opgericht en volgens de heer SMISSAERT, afgevaardigde van het Ministerie van Nijverheid en Arbeid was dit de eerste van het land (in werkelijkheid was er al een opgericht in Gent). Eerst werd als benaming van de vereniging "Troost in Nood" voorgesteld, maar aangezien deze naam al elders werd gebruikt, werd "Vrouwenkrans" voorgesteld. De nieuwe voorzitter werd mevrouw weduwe STRUMANE, die op 21-7-1912 werd opgevolgd door Juffrouw Bertha TRATSAERT.

In de schoot van "Vrouwenkrans" werd in 1920 het prachtig werk "Moeder en Kinderwelzijn" tot stand gebracht alsook een eigen kliniek.

In 1929 worden beide mutualiteiten samengesmolten tot Broederliefde-Vrouwenkrans (en bekrachtigd bij K.B. van 16-6-1930). Voorzitter Edw. VIGNE en Bertha TRATSAERT treden aanvankelijk beiden op als voorzitter. Vanaf 29-6-1937 tekent Juffr. TRATSAERT uitsluitend de verslagen. Zij wordt ook Verbondsvoorzitter en oefent een plaatselijk politiek mandaat uit (19).

Huldiging van de pioniers van Broederliefde bij het 60-jarig bestaan in 1956-1957.

De eerste vrijgestelde secretaresse Juff Madeleine Coster in de bloemetjes gezet, n.a.v. opening nieuwe lokalen in 1974

Op 5 december 1913 werd het duizendste lid genoteerd en 20 jaar later, in 1933 werd het 10.000ste lid gevierd (20). Op 31 december 1993 telt de Oostendse CM Broederliefde-Vrouwenkrans 32.639 leden of 45,96 % van de Oostendse bevolking.

Met de samengesmolten mutualiteit Broederliefde-Vrouwenkrans wordt een nieuw dik hoofdstuk geschreven in de geschiedenis van de Christelijke Mutualiteit met namen als klokken, zoals de proosten EGGERMONT (1924-37), Sylveer GRYSPEERDT (1937-53), Frans CATRYSSE (1953-61), Joris DE JAEGER (1961-72) en Paul MORE (1972-82). Verder de voorzitter Arthur VERMAUT (1953-72) en de secretarissen Madeleine COSTERS, Albert ARNOUT en Robert VANDENHOEKE. Maar dit hoofdstuk is voor een andere keer.

Tot zover dit verhaal van de eerste sporen van de Christelijke mutualiteitswerken te Oostende. Inderdaad een sociaal verhaal dat (als uitgesteld gevolg van Rerum Novarum, te Oostende in 1894 begint, met een door de geestelijkheid goedgekeurd en aangemoedigd actieprogramma, het ontstaan van 2 kassen die zullen opgaan in het Verbond CM, en de verkiezing van de eerste echte "Christen Democraat" in het Parlement : Jules CARBON.

-
- (1) Patricia QUAGHEBEUR : "De Maatschappijen van Onderlinge Bijstand" in "Onder Ons" maandblad van "Ziekenzorg", maart 1986, blz. 20 e.v.
  - (2) cfr boek "Bisdom Brugge 1559-1984" blz. 511. Op 31-12-1982 (!) waren er in West-Vlaanderen 37 erkende mutualiteiten aldus Charles CAMBIER in "Le livre des bons ouvriers. Manuel des prévoyance ou moyens d'améliorer la condition des classes laborieuses". Gand 1886.
Anderzijds merkt VANDEVELDE op : nergens is het aantal mutualisten zo groot als te Brugge nl. 139 per duizend terwijl het landsgemiddelde slechts 23 per duizend is. Cfr. E. VANDEVELDE "Les associations professionnels d'artisans et ouvriers". Brussel 1891 blz. 81.
  - (3) Zie Feuille d'Ostende Van 11-11-1888 p. 3 a en van 8-10-1891 p. 3 a.
  - (4) De wet van 1894 was een mijlpaal. Door haar technische vereisten spoorde zij de mutualiteiten aan zich beter in te richten. Door de beloofde milddadigheden zette zij de tot dusver individualistische arbeiders aan zich te verenigen. Zij koesterde geen achterdocht meer zoals de wet van 1851. Zij stelde geen enkele politieke voorwaarde en verzekerde het meest volledig zelfstandig beheer zonder enige officiële inmenging. Zij sluit de willekeur uit, want zij verplichtte de regering de wettelijke erkenning te verlenen, zo de verzoekende maatschappij de voorschriften van de wet naleefde.
Zij verleende een ruime rechtsbevoegdheid en hield rekening met het meest uitgebreid mutualistisch arbeidsveld (cfr. R. REZSOHAZY : "Geschiedenis van de kristelijke mutualistische beweging in België". Antwerpen 1957 p. 118).
  - (5) Feuille d'Ostende dd. 30-9-1894.

- (6) Zie W. MAEREVOET : "De politieke evolutie in het arr. Oostende (1830-1914)" in "Ostendiana". Uitgave V.V.F. Oostende 1972 blz. 77.
- (7) K. ROTSAERT : "Het Daensisme in het arrondissement Oostende" in "Biekorf" 1984, blz. 343.
- (8) "Albert BOUCHERY (1858-1941)" door Jean-Marie BEKAERT in "De Plate" 1994, blz. 9.
- (9) Gazette van Brugge dd. 22-5-1897 blz. 2. Later wordt het een café-restaurant, zie fotoalbum A. VAN CAILLIE, "Oud Oostende in Beeld", deel 4 (1989) nr. 87.
- (10) "De Volksbond te Oostende" door Dr. S. SCHOLL in : "De geschiedenis van de arbeidersbeweging in West-Vlaanderen (1875-1914)" o. c. blz. 209.
- (11) Feuille d'Ostende 7-11-1896 p. 2 en Duinengalm 7-11-1896 p. 2.
- (12) Over de kwartierstaat SPILLIAERT zie R. DEWULF-HEUS in "De Vlaamse Stam" 1973, blz. 135.
- (13) Het betreft hier kennelijk ELLEBOUDT Alfons junior (1864-1948) stichter en uitgever van De Zeewacht in 1894 en later katholiek gemeenteraadslid en schepen. De Zeewacht was in de beginjaren De Volksbond genegen want het blad droeg als ondertitel : volksgezind weekblad voor burger en werkman. Foto van de gouden bruiloft Alf. ELLEBOUDT-MOULAERT in "70 jaar Jan Piers (1920-1990)". Fotoalbum van de Oostendse Persclub 1990.
Zie de kwartierstaat ELLEBOUDT door E. VAN HAVERBEKE in "Ostendiana II", Jaarboek V.V.F. (1975) blz. 148.
- (14) VANDEWEGHE Pieter was een handelaar in grondstoffen en aannemer. Na enkele maanden zou hij voorzitter worden tot in 1913, toen hij burgemeester van Stene geworden was. Als penningmeester werd hij opgevolgd door de heer SEYS en later de heer LESCRAUWAET, handelaar in stoven.
Op 2 maart 1913 wordt de heer VANDEWEGHE opgevolgd door de heer CLAEYS, tot dan schrijver. Op 4 januari 1920 wordt hij opgevolgd door de heer LESCRAUWAET die tevens hoofdman van de Volksbond was. (Deze laatste wordt ook beschouwd als de stichter-peetvader van W.I.K.). Op 16 november 1920 wordt Ed. VIGNE voorzitter, zelf opgevolgd door B. TRATSAERT.
- (15) E.H. Remi ROORYCK was de eerste onderpastoor van de nieuwe Sint-Jozefsparochie. Hij was een flinke boerenzoon uit Hoogstade doch een geheelonthouder en zou spoedig opgevolgd worden door E.H. Emiel MARCOU, onderpastoor van de SS Petrus en Pauluskerk.
- (16) Zie Fred VANDENBUSSCHE : "Het Verbond der Christelijke Mut." o.c. blz. 38.
- (17) K. ROTSAERT : "Het Daensisme in West-Vlaanderen" o.c. blz. 94.

- (18) Jaak BREPOELS : "Wat zoudt gij zonder 't werkvolk zijn ? Anderhalve eeuw arbeiderstrijd in België". Uitgeverij Kritak 1988, blz. 126.
- (19) Juff. TRATSAERT, gemeenteraadslid van 1921 tot 1958, maakte als eerste vrouwelijke politica deel uit van het Oostends Schepencollege in 1953 (als raadslid met de meeste anciënniteit) tot dan een exclusieve mannenzaak. Zie fotoboek 70 Jaar Jan Piers.
- (20) De Zeewacht van 27 mei 1933.

DE TWEEDE KURSAAL

Er is tegenwoordig veel spraak van een kursaal in de toekomst. Over de toekomst van die kursaal weet ik omzeggens niets. Maar over de vorige kursaals daarentegen, weet ik nu en dan wel een ietsje : ik leer dat allemaal wanneer ik in het familiearchief aan het grasduinen ben.

Toen in 1878 de nieuwe kursaal ingehuldigd werd, gebeurde dat vanzelfsprekend met het houden van een banket, van een groots banket in de kursaallokalen zelf. Eén der genodigden was Jacques-Jean DE SORGHÉ, directeur van de Berg van Barmhartigheid (in het Oostends de woeker genaamd) en secretaris van het Bureau de Bienfaisance (1).

Het plaatskaartje werd bewaard (2). Het is een bristol, 113 mm breed en 62 mm hoog, geleverd door het huis DAVELUY. Op de achterkant is er een (nu sterk vergeelde) foto van de maquette van het nieuwe kursaal gelijmd. Onder het fotootje drukte DAVELUY "Nouveau Kursaal d'Ostende", - foto en tekst in een dunne rode omlijsting

J.G. DE BROUWERE

- (1) Hij was er alleen bij : zijn vrouw was op 01-02-1878 overleden. Over hem en zijn vrouw zie : Onze kwartierstaat; Charles DE SORGHÉ in "Ostendiana VI" (1993), blz. 159-181.
- (2) Het kaartje werd, lijkt toen gebruikelijk was, middels twee punten zegellak geplakt in een album-met-blaauwe-bladen.